

Андрій СОВА

*доктор історичних наук, доцент, старший дослідник
доцент кафедри олімпійської освіти
Львівського державного університету фізичної культури ім. І. Боберського
старший науковий співробітник відділу новітньої історії
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0548-4975>
e-mail: sovaandrij1980@gmail.com*

**[Рец.]: «КОПАНИЙ М'ЯЧ УЧИТЬ БОРОНИТИ
І ЗДОБУВАТИ»¹: ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ФУТБОЛУ [на кн.]: Хроніки копаного м'яча.
Історія українського футболу в Галичині очима сучасників.
Частина 1. 1909–1927 / упор. Д. Мандзюк. Львів, 2022. 280 с.**

Нещодавно вийшов друком збірник матеріалів «Хроніки копаного м'яча. Історія українського футболу в Галичині очима сучасників. Частина 1. 1909–1927». Його упорядником став знаний український журналіст Денис Мандзюк, який провів колосальну пошукову роботу. В активі автора є чимало опублікованих розвідок і статей, які розкривають незнані сторінки історії українського футболу Галичини першої половини ХХ ст. Особливої уваги заслуговує його науково-популярне видання «Копаний м'яч»².

Незважаючи на появу в українській історіографії праць, присвячених історії футболу Львова та Галичини, а це дослідження Василя Каспаревича, Богдана Люпи, Олександра Паука, Тараса Пуньківа, Івана Яремка й ін.³, досі не було окремого видання, присвяченого цій

¹ Боберський І. Забави і гри рухові. Часть III. Копаний мяч. Львів: Накладом товариства «Сокіл», 1906. С. 3.

² Мандзюк Д. Копаний м'яч. Коротка історія українського футболу в Галичині (1909–1944). Львів: Вид-во Старого Лева, 2016. 416 с.

³ Люпа Б. М., Грисьо Я. А., Яремко І. Я. Хроніки львівського футболу / за ред. Б. М. Люпи. Львів: ЛА «Піраміда», 2015. Т. 1 (II половина XIX ст. – 1965). 596 с.; Каспаревич В., Паук О., Пуньків Т. Львівський футбол: люди, факти. 1939–1991. Львів: «Світ», 2019. 464 с.

тематиці. «Хроніки копаного м'яча...», які упорядкував Денис Мандзюк, – перша спроба заповнити наявні прогалини.

В анотації рецензованої книги зазначено, що до збірника «увійшли репортажі, аналітичні статті і фейлетони з історії українського футболу в Галичині. Тексти взято зі старих газет, переважно недоступних пересічному читачеві. Ілюстраціями слугують фотографії, афіші та малюнки, значна частина з яких раніше не публікувалася» (С. 2).

Книжка має такі складові: «Від упорядника» (С. 4–5), «Вступ» (С. 6–10), «Словничок зуживаної лексики» (С. 11), «Правила» (С. 13–40), «1909» (С. 41–46), «1910» (С. 47–52), «1911» (С. 53–66), «1912» (С. 67–72), «1913» (С. 73–76), «1914» (С. 77–78), «1921» (С. 79–82), «1922» (С. 83–86), «1923» (С. 87–94), «1924» (С. 95–120), «1925» (С. 121–148), «1926» (С. 149–182), «1927» (С. 183–270), «Покажчик матчів» (С. 271–279). У викладі автор використав хронологічний підхід.

У вступі подано коротку історію становлення та розвитку копаного м'яча (футболу) в українських середовищах міст Галичини від початку ХХ ст. до 1927 р. Денис Мандзюк цілком заслужено згадує основоположника українського тіловиховання проф. Івана Боберського (1873–1947) як автора терміна «копаний мяч» і першого популяризатора цього виду спорту в краї (С. 7)⁴. Належну увагу приділено діяльності різних руханкових та спортивних товариств, зокрема Українському спортовому кружку⁵, заснованому 1906 р., що діяв на базі Академічної гімназії та її філії у Львові, спортовому товариству студентів вищих шкіл Львова: «Україні»⁶, «Поділля» (Тернопіль), «Сяновій чайці» (Перемишль), «Січі» (пізніше змінено назву на «Скала» у Стрию), «Дніпру» (Львів). Розповідь до Першої світової війни автор закінчує українськими національними спортивними змаганнями – II Запорозькими ігрищами, проведеними 29 червня 1914 р. у межах Шевченківського здвигу у Львові⁷. Далі слушно зауважує, що на початку 1920-х років українські команди, які діяли в Галичині (на той час перебувала у складі Польщі), принципово не вступали до Польського футбольного союзу та його місцевого осередку. Низка футбольних українських клубів, як-от львівські «Україна», «Зоря», «Мета», «Сокіл IV», «Український студентський спортивний клуб», «Поділля» (Тернопіль), «Сянова чайка» (Перемишль), «Беркут» (Перемишль), «Скала» (Стрий), «Буй-Тур» (Станіславів, тепер – Івано-Франківськ), «Сокіл» (Коломия), «Підгір'я» (Дрогобич), «Ропник» (Борислав) та інші, проводили футбольні матчі між собою. Інколи вдавалося зіграти з українськими командами з-за меж Галичини. У 1927 р. у

⁴ Детальніше див.: Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції. Львів: Априорі, 2017. 232 с.; Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія. Львів, 2019. 512 с.

⁵ Детальніше див.: Сова А. Іван Боберський – засновник та ідейний натхненник Українського спортового кружка в Академічній гімназії у Львові. *Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис «Галичина»*. 2017. Ч. 29–30. С. 166–175.

⁶ Детальніше див.: Сова А. Іван Боберський та спортове товариство «Україна»: формування української спортової традиції в Галичині. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки*. Львів: Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2016. Вип. 14. С. 68–75.

⁷ Детальніше див.: Сова А. Внесок Івана Боберського в підготовку та проведення Шевченківського здвигу 1914 року у Львові. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2018. Вип. 31. С. 145–155.

Львові Український спортовий союз провів товариські матчі львівської «України» з чернівецькою командою «Довбуш» та ужгородською «Русь».

Після вступу у виданні поданий «Словничок зуживаної лексики», де наведено спеціальні футбольні терміни, які використовували українці у формальному й неформальному дискурсах. Серед них: вальковер – неявка, відсторона – офсайд, ворота – гол, город – стадіон, грач – гравець, грище – поле, гряда – лінія воріт, грядяк – удар від воріт, дефензива – оборона, дружина – команда, займак – штрафний удар, залага – захист, заложник – захисник; злучник, лучник – півсередній нападник, змагун – спортсмен, карний – пенальті, кібіц – уболівальник, копаний мяч – футбол, копун – футболіст, крайник – фланговий нападник, наріжняк – кутовий удар, линва – канат, мистецтво – першість, мистець – переможець, офензива – атака, пилка – м'яч, поміч – півзахист, помічник – півзахисник, реміс – нічия, ріг – кут, стріча – матч, табелька – турнірна таблиця, точка – очко, чільник – центральний нападник. Необхідно зазначити, що словничок у книзі вкрай важливий і доречний, адже є ключем до розуміння подій і явищ тієї доби. Більшість наявних у джерелах слів не вживаються у сучасній мові футболу. Частина з них вартувало б повернути до теперішнього дискурсу. Яскравим прикладом у цьому стали наші сусіди поляки, які, крім загальноновизнаних світовою спільнотою футбольних термінів, мають свою особливу мову футболу.

Далі йде основна частина (С. 13–270), де рік за роком представлено джерела, що стосуються історії футболу в Галичині за період від 1909 р. до 1927 р. Прогалиною стали 1915–1920 рр. – час Першої світової війни й Української національної революції. Розпочинає цей блок викладу тексту праця І. Боберського «Копаний мяч», яка побачила світ у Львові 1906 р. (у рецензованій книзі подана, на жаль, без ілюстративного матеріалу). На мою думку, варто було навести й текст брошури Володимира Лаврівського «Копана (Association Football)»⁸ (1900), який, як один із засновників українського гімнастичного товариства «Сокіл» у Львові, вперше видав українською мовою правила гри у футбол. Це був підручник, перекладений і перероблений із чеського видання Осипа Кленки (Osyp Klenka).

Основна частина книги містить витяги зі звітів Академічної гімназії у Львові за 1909/1910 н. р., 1910/1911 н. р., замітки, репортажі, аналітичні статті й фейлетони, опубліковані на сторінках української галицької преси. Це – передруки з газет і журналів «Вісти з Запорожа», «Громадський вістник», «Діло», «Зиз», «Коломийські вісти», «Новий час», «Покутське слово», «Поступ», «Спорт». Подані матеріали описують футбольні матчі в різних куточках Галичини, дають розуміння атмосфери того часу, проблем і викликів, які поставали перед українськими футбольними командами та футболістами тієї доби.

На сторінках видання згадані спортсмени, судді, автори статей під криптонімами, псевдонімами або прізвиськами. З огляду на це у майбутніх шести томах, які автор запланував видати (С. 5), вартує провести ідентифікацію цих осіб. Наведу лише два приклади. Перший: на С. 89–90 згадано невідомого автора під криптонімом «УСК 1906». Ще кілька років тому вдалося встановити, що саме так підписував окремі статті професор українського тіловиховання Степан Гайдучок (1890–1976), адже в 1906 р. він став одним із засновників Українського спортивного кружка (УСК)

⁸ Лаврівський В. Копана (Association Football). Львів, 1900. 18 с.

в Академічній гімназії у Львові⁹. Другий – криптонім «Т. Ф.» (С. 181) – належить провідному діячеві українського тіловиховання Тарасові Франку (1889–1971). І цей перелік можна продовжувати.

Рецензована книга проілюстрована багатьма фотографіями, які значно підсилюють наведені тексти. Світлини фіксують склади окремих команд, перебіг ігор, суддів, тренерський склад, вболівальників, спортивну інфраструктуру тощо. З-поміж іншого можна ознайомитися з низкою афіш і шаржів. Певним недоліком є те, що упорядник подав занадто лаконічні підписи під світлинам, наприклад, «УСК (Львів). Моменти» (С. 42–43), «Дніпро (Львів)» (С. 47), «Україна (Львів) перед першим матчем у своїй історії» (С. 53) і т. д. На моє глибоке переконання, деталізація підписів під світлинами (дата, подія, місцевість, імена та прізвища осіб тощо) була вкрай потрібною. Тим більше, що частина опублікованих фотографій, які зберігаються у приватному архіві Степана Гайдучка (м. Львів), детально описана, а частина – представлена у працях «Галичина – український здвиг за матеріалами архіву Степана Гайдучка»¹⁰ та «Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції»¹¹.

Рецензована книжка, на жаль, не має переліку скорочень, іменного та географічного покажчиків. Їхня наявність значно полегшила б роботу з матеріалами, представленими у збірнику.

Книга розрахована на широку читацьку аудиторію, зокрема нею можуть по-слуговуватися дослідники новітньої історії України, оскільки подає чимало нових фактів про історію футболу в історичній канві минулого Галичини. Варто зазначити: давно вже назріла потреба подібних видань про інші види спорту, які розвивалися на українських землях та в діаспорі в першій половині ХХ ст.

REFERENCES

- Boberskyi, I. (1906). *Zabavy i hry rukhovi* (Pt. III. Kopanyi miach). Lviv: Nakladom tovarystva «Sokil» [in Ukrainian].
- Nykolysyn, Yu., & Melnyk, I. (Comps.). (2014). *Halychyna – ukrainskyi zdvyh za materialamy arkhivu Stepana Haiduchka: [Albom]*. Lviv: Apriori [in Ukrainian].
- Lavrivskyi, V. (1900). *Kopana (Association Football)*. Lviv [in Ukrainian].
- Mandziuk, D. (2016). *Kopanyi miach. Korotka istoriia ukrainskoho futbolu v Halychyni (1909–1944)*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
- Liupa, B. M., Hryso, Ya. A., & Yaremko, I. Ya. (2015). *Khroniky lvivskoho futbolu* (B. M. Liupa, Ed.). (Vol. 1). Lviv: LA «Piramida» [in Ukrainian].
- Kasparyevych, V., Pauk, O., & Punkiv, T. (2019). *Lvivskyi futbol: liudy, fakty. 1939–1991*. Lviv: Svit [in Ukrainian].

⁹ Сова А. Діяльність Степана Гайдучка в «Українському спортовому кружку» Академічної гімназії у Львові (1906–1910). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / гол. ред. І. Соляр. Львів, 2021. Вип. 34. С. 216–233.

¹⁰ Галичина – український здвиг за матеріалами архіву Степана Гайдучка: альбом / авт. ідеї Л. Крип'якевич; упоряд.: Ю. Николишин, І. Мельник. Львів: Априорі, 2014. 268 с.

¹¹ Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції. Львів: Априорі, 2017. 232 с.

Sova, A. (2021). Diialnist Stepana Haiduchka v «Ukrainskomu sportovomu kruzhku» Akademichnoi himnazii u Lvovi (1906–1910). *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 34, 216–233 [in Ukrainian].

Sova, A. (2016). Ivan Boberskyi ta sportove tovarystvo «Ukraina»: formuvannia ukrainskoi sportovoi tradytsii v Halychyni. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Humanitarni nauky*, 14, 68–75 [in Ukrainian].

Sova, A. (2019). *Ivan Boberskyi: suspilno-kulturna, viiskovo-politychna ta osvithovna diialnist: monohrafiia*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].

Sova, A. (2018). Vnesok Ivana Boberskoho v pidhotovku ta provedennia Shevchenkivskoho zdvyhu 1914 roku u Lvovi. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 31, 145–155 [in Ukrainian].

Sova, A. (2017). Ivan Boberskyi – zasnovnyk ta ideinyi natkhnennyk Ukrainskoho sportovoho kruzhka v Akademichnii himnazii u Lvovi. *Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys «Halychyna»*, 29–30, 166–175 [in Ukrainian].

Sova, A., & Tymchak, Ya. (2017). *Ivan Boberskyi – osnovopolozhnyk ukrainskoi tilovykhovnoi i sportovoi tradytsii*. Lviv: LDUFK; Apriori [in Ukrainian].